

HELSINGIN VAPAA-AJATTELIJAT RY:N HAUTAUSMAAHANKE 1949-1954

(8.1.2008)

Päivitetty 27.1.2014

Helsingin Vapaa-ajattelijat ry:n (HVA) 60-vuotishistoriikissa kunnallista hautausmaahanketta on käsitelty erillisenä jaksanaan ”sen johdosta, että kunnallinen hautausmaa on ollut yhdistyksen pitkäaikaisin ja suurin paikallinen tavoite jo 60 vuotta” (Tiukkanen 1998, 7). Tavoitetta ei ole saavutettu.

Historiikin IV:n luvun (s. 120-130) nimenä on *Hautausmaa-asia*. Siihen sisältyy myös pieni episodi haaveista ja toimista hankkia yhdistykselle *oma* hautausmaa Helsingistä. Arto Tiukkanen halusi ”esittää asian kehittymisestä selkeän yhteenvedon” (mts. 120), mutta kuva jää lukijalle hieman epätarkaksi, koska historiikin lähdeaineisto on suppea.

Historiikin mukaan vuosina ”1940-1967 oli oman hautausmaan perustaminen mielessä, mutta Helsingissä maan arvo on liian korkea pienelle yhdistykselle” (mts. 121).

Tässä kirjoituksessa tarkennetaan tietoja. Lisäksi kiistetään Tiukkanen ja yhdistyksen väite, että hankkeessa viime kädessä olisi ollut kyse rahan puutteesta. Kyse oli yhdistyksen johdon haluttomuudesta kerätä varoja sanottuun hankkeeseen ja kaukonäköisyyden puutteesta. Tiukkanen itsekin kirjoittaa: ”Yhdistyksen jäsenille tarkoitetun hautausmaan perustaminen olisi ehkä ollut mahdollistakin, mutta se ei olisi asiaa ratkaissut.” Tällä viitataan kaikkiin kirkkoon kuulumattomien kuolevien suureen määrään kaupungissa.

Kunnallinen hautausmaa ja oma hautausmaa

Hautausmaa-asia jakaantuu siis kahtia: *hankkeeseen kunnallisesta hautausmaasta ja hankkeeseen yhdistyksen omasta hautausmaasta*. Hautausmaa-asia oli ollut esillä jo yhdistyksen 27.10.1937 pidetyssä yleiskokouksessa. Kokous kehotti hankkimaan oman hautausmaan.

Yhdistys kääntyi asianajaja R. Itkosen puoleen asian selvittämiseksi. Tämä totesi raportissaan 30.5.1939, ettei kaupunki ottaisi hautausmaata omalle kontolleen. Itkonen esitti ajatuksen hautausmaata ylläpitävän säätiön perustamisesta. Ajatuksena olisi, että kaupunki luovuttaisi säätiölle tarvittavan maa-alueen ”ilmaiseksi ja kustantaisi mahdollisesti joitakin muitakin menoja” (mts. 122).

Hankkeessa paljastui vapaa-ajattelijain halu saada tavoittelemiaan asioita ”ilmaiseksi”.

”Johtokunta innostui kovasti asiasta”, Tiukkanen kirjoittaa. Asiaa käsiteltiin neljässä seuraavassa kokouksessa 5.10.1939 asti ja säätiön perustaminen jätettiin yhdistyksen valtuuston käsiteltäväksi. Talvisota katkaisi käsittelyn.

Vuonna 1940 säätiön perustaminen ”oli vahvasti esillä”. Kaupunki oli suhtautunut asiaan varovaisen myönteisesti. Veikko Huuskonen kertoi vuosikokoukselle 19.5.1940, että ”käytyjen neuvottelujen perusteella olisi jonkinlaisia mahdollisuuksia ns. venäläisen hautuumaan luovuttamisesta sanottuun tarkoitukseen”.

Tämän perusteella ei välttämättä selviä mitä ns. venäläisellä hautausmaalla lainauksessa tarkoitetaan. Ensin mieleen tulee *Taivallahden sotilashautausmaa*. Se sijaitsee nykyisen Eteläisen Hesperiankadun loppupään ympäröimällä alueella Taivallahden rannalla. Hautausmaa perustettiin Helsingin Töölössä olleen venäläisen sotilassairaalan tarpeita varten 1826 ja viimeiset haudaukset tapahtuivat 1920-luvulla. Hautaaminen alueelle kiellettiin 1930. Osa haudoista jäi vuonna 1948 rakennettujen tenniskenttien alle. Helsingin kaupungin rakennusvirasto ja Helsingin kaupunginmuseo kunnostivat alueen puistoksi 1992. Alueella on jäljellä muutamia kymmeniä vanhoja hautakiviä.

Taivallahden sotilashautausmaa 1826-1930. Itäisimmässä ryhmässä on 20 hautakiveä. Lännempänä on toinen hautakiviryhmä, jossa on neljä kiveä ja tämän länsipuolella vielä kolmas hautakiviryhmä, jossa on seitsemän kiveä. Hautakiviä on siis yhteensä 31, joiden lisäksi on alueen yhteiseksi muistomerkiksi pystytetty obeliski. Obeliski on itäisimmän kiviryhmän korkein kivi kuvan keskellä.

Taustalla ortodoksinen, vuonna 1938 rakennettu ja 11.12.1938 vihitty, Pyhän Nikolauksen kirkko. Ortodoksinen Pyhän Nikolauksen Seurakunta ei ole Suomen ortodoksisen valtiokirkon seurakunta, vaan itsenäinen rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta, joka kuuluu Moskovan patriarkaattiin.

Hautauskiellosta huolimatta vuonna 1934 oli huomattu ”venäläisen sotaväen hautausmaasta olevan melkoisia osia käyttämättä, joista siis voitaisiin luovuttaa alueita edellä mainituille seurakunnille”. Tällä viitataan mooseksenuskoiseen (juutalaiseen) seurakuntaan, yksityiseen kreikkalais-katoliseen seurakuntaan ja roomalais-katoliseen seurakuntaan.

Säätiöajatus ei johtanut mihinkään

Varoja HVA:n haaveileman säätiön perustamiseksi ei hankittu. Yhdistyksen valtuuskunnan kokouksessa 11.11.1940 puheenjohtaja K. L. Kulo kertoi, että yhdistyksen johtokunnassa hautausmaan ylläpitäjän suhteen oli päädytty säätiön asemesta osakeyhtiömuotoon. Ajatuksen oli jo aiemmin esittänyt asianajaja R. Itkonen. ”Hautausmaan talous jäisi kaupungin kannettavaksi.” (mts. 122). Hanke epäonnistui hautautuen useiksi vuosiksi.

Yhdistys pyytää hautausmaa-aluetta kaupungilta

Asia nousi uudelleen esille 1949, kun johtokunta 20.9.1949 päätti pyytää kaupungilta hautausmaa-aluetta. Veikko Huuskosen allekirjoittama, 16.11.1949 päivätty kirje lähetettiin kaupunginvaltuustolle. Siinä mainittiin, että siviilirekisteriin kuului 1.11.1949 25 435 kaupungin asukasta. Hautasijojen hinnan sanottiin olevan sata prosenttia kalliimman kuin seurakuntiin kuuluvilla. Lisäksi kerrottiin, että usein uskonnottomat hautajaiset eivät ole saaneet alkaa ennen kuin seurakuntiin kuuluvat vainajat on ensin haudattu. Joskus sovellettiin määräystä, etteivät uskonnottomat hautajaiset saaneet alkaa ennen kuin kello 14.30. Tällöin ne vieraat, jotka saapuivat (Malmin hautausmaalle) kello 12.50 Helsingistä lähteneellä junalla, joutuivat odottamaan yli tunnin hautajaisten alkamista. Tämä oli kiusallista ainakin talvella.

Kirjeessä sanottiin, ettei hautausmaan hankkiminen yhdistyksen varoin ole mahdollista. Kunnan ja valtionkin pitäisi ottaa osaa kustannuksiin. Yhdistys toivoi luovutettavaksi sille hautausmaaksi soveltuvan maa-alueen, ”jollaiseksi toivomme ensisijassa Hietaniemessä sijaitsevaa, entistä sotilashautausmaata” (kaupunginvaltuuston ptk 5.4.1950 (§ 969), liite I).

Vuoden 1923 anomus kunnallisesta hautausmaasta

Tiukkanen historioitsi ei tiedä mitään jo 1923 tehdystä anomuksesta kunnallisen hautausmaan perustamiseksi kirkosta eronneita varten. Kaupunginvaltuutettu A. E. Leinon anomus 10.8.1923 kertoo taustaksi evankelis-luterilaisista seurakunnista 1.1.-31.7.1923 eronneiden henkilöiden lukumäärän, joka oli 2 966.

Anoja kertoo, että maksut hautasijoista siviilirekisteriin kuuluvilta ovat sata prosenttia korkeammat kuin seurakuntiin kuuluvilta. Hän arvelee, että sopiva maa-alue löydetäisiin Viikin latokartanon tai Herttonäsin tilan alueelta ehdottaen, että kaupunki perustaisi hautausmaan.

Rahatoimikamarin lausunnossa sanottiin, ettei kunta ole velvollinen perustamaan hautausmaata. Seurakunnilta oli tiedusteltu haluaisivatko ne luovuttaa jonkin osan hautausmaastaan kirkkoon kuulumattomille. ”Tätä tarkoittavaan tiedusteluun on saatu ehdoton kieltävä vastaus.”

Kaupunginvaltuusto oli päättänyt 8.3.1922, että eräs hautausmaaksi soveltuva, noin kuuden ha:n alue, saataisiin luovuttaa kirkkohallintokunnalle, joka oli anonut saada lunastaa alueen. Myöhemmin kirkkohallintokunta ei tarvinnutkaan aluetta.

Kaupunki oli arvioinut, että alueen kuntoonpano maksaisi 1.267.000 markkaa. Summa sisälsi varoja louhintatöihin ja jos näitä tehtäisiin vähemmän, kustannusarvio oli 593.000 markkaa. Ruumishuoneen ja vahdin asunnon rakentamiseen arvioitiin kulumien yhteensä 150.000 markkaa ja Herttonäsin tien korjaamiseen 100.000 markkaa. Ylläpito maksaisi 75.000 markkaa/vuosi. Hautausmaalla olisi 6 000 arkkuhautapaikkaa ja jos hautaukset tapahtuisivat kahteen tasoon, voitaisiin haudata 12 000 vainajaa.

Kun A. E. Leinon anomukseen suostuminen aiheuttaisi ”kohtuuttoman suuria kustannuksia”, rahatoimikamari ehdotti anomuksen hylkäämistä.

Rahatoimikamarin jäsen, herra Heinonen, oli myös sitä mieltä, että kustannukset ovat korkeat. Eri mieltä hän oli sen suhteen, ettei ollut syytä käsitellä sitä, onko hautausmaan perustaminen kaupungin asia. Tämä olisi jätettävä vastaisen kehityksen varaan ”varsinkin kun krematorion perustaminen saattaa muuttaa olosuhteita”.

Anomus hylättiin 18.2.1925 (kaupunginvaltuuston ptk 18.2.1925, § 14).

Vuoden 1936 anomus kunnallisesta hautausmaasta

Vaikka Siviilirekisteriin kuuluvien yhdistys ry, kuten HVA:n alkuperäinen nimi kuului, oli perustettu 2.3.1936 ja yhdistyksen johtokunta kokoontui kuusi kertaa sekä yhdistyksen valtuuskunta kaksi kertaa perustamisvuonna (Tiukkanen, mts. 27), historiikki kertoo, että ensimmäiset kunnallista hautausmaata koskevat merkinnät yhdistyksen pöytäkirjoissa ovat vasta kokouksesta 27.10.1937 (mts. 32). Historiikki ei muutoinkaan kerro mitään myöskään kunnallisen hautausmaan perustamista koskevasta vuoden 1936 aloitteesta. Vasta vuonna 1939 on lyhyt maininta siitä, että asia on ollut esillä kaupungin elimissä ja hylätty kaupunginvaltuustossa (mts. 36).

Aloite on päivätty 10.11.1936. Sen tekivät kaupunginvaltuutetut Cay Sundström, Sylvi-Kyllikki Kilpi, A. Valta, A. E. Leino, E. A. Pulli, Jussi Ahokas, J. E. Janatuinen, Pekka Railo, E. Huttunen, Olga Leinonen, B. Engman, Evert Lähde, A. Karvosenoja ja Emil Skog, yhteensä 14 henkilöä. Aloitteessa viitattiin siihen, että kaupunki oli huolehtinut evankelis-luterilaisten, juutalaisten ja kreikkalais-katolisten hautausmaista, mutta siviilirekisteriin kuuluvat olivat vailla omaa hautausmaata. Kun ei voitu enää odottaa, että ”lainsäädäntöteitse järjestetään kysymys hautausmaiden kunnallistuttamisesta”, haluttiin perustettavaksi kunnallinen hautausmaa. Aloitteen mukaan esim. Oslon kaupungilla oli vain kunnallinen hautausmaa, jonne kaikki vainajat haudattiin.

Kaupunginvaltuusto lähetti 11.11.1936 aloitteen kaupunginhallituksen valmisteltavaksi (kaupunginvaltuuston ptk 11.11.1936, § 31, liite).

Kiinteistölautakunta antoi asiassa lausuntonsa 6.2.1939 (nro 117). Siinä huomautettiin Korkeimman hallinto-oikeuden 24.9.1924 tekemästä ratkaisusta koskien kunnallisen hautausmaan perustamista Ruoveden kuntaan. KHO oli äänestyksen jälkeen tullut siihen tulokseen, ettei hautausmaan perustaminen ole sellainen yhteinen talous- ja järjestysasia, josta maalaiskuntain kunnallislain 1 §:ssä säädetään. Itsekannattavakaan hautausmaa ei muuta asiaa. Kaupunkien

kunnallislain 1 § on asiallisesti samansisältöinen kuin maalaiskuntien kunnallislain 1 §. Kunnallisen hautausmaan perustaminen olisi siis kyseenalaista ja lautakunnan mielestä olisi ”varminta ensin tehdä esitys tarpeellisesta lainmuutoksesta”.

Uskonnonvapauslain 10 §:n neljännen momentin mukaan lautakunta katsoi, että aloitteen seurakuntaan kuulumattomien hautausmaan perustamisesta voi tehdä ainoastaan seurakunta, ei kunta.

Lausunnon mukaan vuoden 1938 lopussa kaupungin koko väestömäärä oli 310 373 henkeä, joista siviilirekisteriin kuului 16 231 henkilöä, kreikkalais-katoliseen seurakuntaan 5 760 henkilöä ja roomalais-katoliseen seurakuntaan 1 157 henkeä.

Kaupunginhallitus katsoi, ettei aloite antanut aihetta toimenpiteisiin ja kaupunginvaltuusto hyväksyi tämän ehdotuksen 15.3.1939 (kaupunginvaltuuston ptk 15.3.1939, § 24 ja liite 2).

Kiinteistölautakunnan lausunto hautausmaa-alueesta HVA:lle

Kaupungin kiinteistölautakunnan lausunnossa 20.3.1950 nro 404 (kaupungin kanslian lähete nro 222/611 1949 / 21.11.1949) mainitaan A. E. Leinon anomus. Edelleen mainitaan, että kaupunki oli luovuttanut maa-alueen uurnalehtoa varten seurakunnalle vastikkeetta ehdolla, että hautausmaahan hinnat ovat samat kaikille. ”Entinen sotilashautausmaa” on *Suomen kaartin hautausmaa*, jota evankelis-luterilaiset seurakunnat hallitsevat vastikkeetta. Sinne oli haudattu vain vanhoja kaartilaisia. Tässä siis viitattiin Suomen kaartin hautausmaahan, joka ei ole Taivallahden sotilashautausmaa.

Kiinteistölautakunta kuitenkin lausui: ”Erityisesti siviilirekisteriin kuuluvien hautausmaan perustamista on pidettävä sinänsä periaatteessa suotavana hautausmaiden häiriintymättömän ja asianmukaisen käytön kannalta.” Anojayhdistyksen oli ostettava maa-alue, mutta hinta ”voitaisiin mahdollisesti määrätä, mikäli kysymyksessä on kaupungin omistama maa, alimmaksi mahdolliseksi”. Anojan olisi kustannettava perustaminen ja ylläpito. Paikkoina mainittiin Pohjoisen hautausmaan itäpuoli tai Tikkurilan aseman itäpuolelle suunniteltava uusi hautausmaa. Maan tarve olisi n. 3 ha. Pohjoisen hautausmaan läheisyydessä hautausmaa voitaisiin perustaa Pehrsin, Tallbackan tai Sonabyn tilojen maille, jolloin se sopeutuisi valmisteilla olevaan asemakaavaan. Samalla mainittiin, että maa tällä alueella on osin kalliipohjaista ja kukkulaista (liite II).

Kaupunginhallituksen päätökseksi tuli, että tarpeellinen maa-alue voitaneen varata nykyisen Pohjoisen hautausmaan itäpuolelta, jos hakija haluaa omalla kustannuksellaan perustaa hautausmaan. Päätös syntyi äänin 9-4. Jäsen Saastamoinen oli ehdottanut, että asia palautettaisiin kiinteistölautakunnalle neuvotteluja varten hakijan kanssa. Vähemmistön muodostivat jäsenet Saastamoinen, Kivistö, Lehto ja Meltti (KHS:n ptk 5.4.1950).

Jälleen kerran HVA katsoi, että hautausmaan perustaminen olisi tullut sille liian kalliiksi.

HVA hakee lainaa Helsingin kaupungilta

Kaupunki ei halunnut rahallisesti tukea hanketta tämän enempää. HVA lähetti kuitenkin 29.10.1950 anomuksen kaupungille lainan myöntämiseksi hautausmaan perustamista ja rakentamista varten. Veikko Huuskosen allekirjoittamassa anomuksessa viitattiin 5.4.1950 tehtyyn päätökseen ja mainittiin, että maa-alue sijaitsee Pohjoisen hautausmaan itäkulman ja ampumaradan välillä. Yhdistys ei ”löytänyt minkäänlaisia mahdollisuuksia saada varoja hautausmaan rakentamiseen”. Se anoi, että kaupunki myöntäisi 5-6 ha:n hautausmaan perustamiseen ja rakentamiseen lainan ”korottomana tai mahdollisimman halpakorkeaisena lainana”. (KHS:n ptk 7.6.1951, § 1528, liite I.)

Kiinteistölautakunnan lausunnossa 28.5.1951 todettiin, että kysymys alueen lopullisesta luovuttamisesta ja luovutusehdoista on vielä päättämättä. Yleensä hautausmaa-alueet on luovutettu vuokravapaasti. Kun varauksen nimenomaisena edellytyksenä on, että hakija omalla kustannuksellaan perustaa hautausmaan, ehdotettiin anomus hyljättäväksi. (Liite II.)

Kaupunginhallitus hylkäsi anomuksen 7.6.1951 (§ 1528).

HVA:n johtokunta päätti kokouksessaan 31.8.1951 siirtää hautausmaa-asian ”toistaiseksi odottamaan parempaa ajankohtaa”.

Aluevaraus saadaan

Kahden vuoden kuluttua asiaa lämmiteltiin taas. Huuskonen ilmoitti 30.9.1953 johtokunnalle, että ”kaupunki oli myöntänyt viiden hehtaarin alueen hautausmaaksi yhdistyksen nimiin”. Alue sijaitisi Malmin seurakunnan hautausmaan itäpuolella, Puotinkyläntien pohjoispuolella.

Seuraavana vuonna vapaa-ajatteliijoille selvisi, että he olivat ymmärtäneet asian aivan väärin. Hautausmaa-aluetta ei luovutettaisi yhdistykselle ”ilmaiseksi”. Kiinteistölautakunta ehdotti, että alueesta olisi otettava käyttöön hehtaari kerrallaan ja ensimmäinen hehtaari maksaisi yhdistykselle 150 mk/m². Asiaa käsiteltiin yhdistyksen kokouksessa 30.3.1954 ja johtokunnan kokouksessa 13.4.1954. Hintaa koetettiin saada raukeamaan tai alemmaksi. Yhdistyksen kokouksessa 28.9.1954 valitettiin taas rahasta, ”kaupungin tarjoama alue tulisi tuottamaan yhdistykselle ylivoimaisia taloudellisia vaikeuksia sen lunastamisessa ja käyttökuntoon saattamisessa”. Toisaalta yhdistyksen 25-vuotishistoriikissa mainitaan, että ”hinta ei tosin ollut päätähuimaava” (Tiukkanen 1998, 123-124). Tämä toteamus panee taas ajattelemaan halusiko HVA oikeasti oman hautausmaan vai ei.

Kuinka korkea hinta oli? 150 vuoden 1954 markkaa on 4,14 euroa vuoden 2006 euroissa. Euromäärä ilmoittaa rahan ostovoiman, ei nimellisarvoa. Tuntuuko kalliilta? Ensimmäinen hehtaari olisi voitu hankkia yhdistykselle 41.400 eurolla! Koko viiden hehtaarin alue olisi heti maksettaessa kustantanut 207.000 euroa. Miltä tuntuisi olla viiden hehtaarin suuruisen puiston haltija nykypäivänä Kehä I:n sisäpuolella? Miettikääpä sitä.

Yhdistyksen viisijäseninen hautausmaatoimikunta kävi katsomassa aluetta ilmoittaen tästä 10.11.1954 johtokunnalle. Toimikunnan mukaan alue oli aivan sopimaton hautausmaaksi ja hautausmaan perustaminen alueelle maksaisi miljoonia markkoja. Tiukkanen kirjoittaa: ”Kyse oli Malmin hautausmaan ja Pihlajamäen välisen notkon, todennäköisesti suoalueen täyttämistä alueeksi, joka olisi täyttänyt lain vaatimat edellytykset.” (mts. 124).

Tiukkanen erehtyy. Kartankin mukaan Pihlajamäki on Malmin hautausmaan länsipuolella, ei itäpuolella. Tiukkanen ei ole tutustunut asemakaavaosaston piirustukseen nro 3559. Siinä ehdotettu alue, ”Helsingin Vapaa-ajattelijat ry:n hautausmaa”, on piirretty Nikkiläntien (nykyisen Lahdentien) ja Malmilta Mellunkylään johtavan tien (nykyisen Kehä I:n) liittymän eteläpuolelle. Viisikulmaisen alueen pinta-ala on n. 5 ha.

Alue luovutettaisiin yhdistyksen hallintaan siksi ajaksi kuin sitä käytetään hautausmaana. Ehtona oli, että yhdistys ottaa alueesta käyttöön kerrallaan vähintään 10 000 m² ja suorittaa kaupungille korvauksen, joka päätöksentekoaikana oli 150 mk/m² ja vastasi elinkustannusindeksin pistelukua 102. Jos indeksi nousee yli pisteluvun 102, yhdistyksen tulee maksaa samassa suhteessa suurempi korvaus, kun se ottaa alueesta lisämaata käyttöön. Lisäksi yhdistyksen on korvattava kaupungille itse luovutukseen liittyvien töiden kustannukset (KHS:n ptk 12.8.1954, § 2140).

Yhdistys ei tarttunut tähän tilaisuuteen. Uutta, yhtä edullista, tilaisuutta tuskin koskaan tulee.

Kimmo Sundström

Lähteet

Tiukkanen, Arto (1998) Vapaa-ajattelu Helsingissä. Helsingin Vapaa-ajattelijat ry 1936-1996, Helsingin Vapaa-ajattelijat ry, Helsinki.

Helsingin kaupunginvaltuuston painetut esityslistat vuodelta 1939. Helsinki 1940.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1954. Edellinen osa, Helsinki 1956.

KVSTO:n pöytäkirja 18.2.1925 (§ 14).

KVSTO:n pöytäkirja 11.11.1936 (§ 31).

KVSTO:n pöytäkirja 15.3.1939 (§ 24).

KHS:n pöytäkirja 5.4.1950 (§ 969) ja sen liitteet I-II.

KHS:n pöytäkirja 7.6.1951 (§ 1528) ja sen liitteet I-II.

KHS:n pöytäkirja 12.8.1954 (§ 2140) ja sen liitteet I-IV.